

КРАТКЕ ФОЛКЛОРНЕ ФОРМЕ (ПОСЛОВИЦЕ, ЗАГОНЕТКЕ, ПИТАЛИЦЕ...)

*Изјоварамо у себи ње древне, ко зна кад срочене њесме,
зајонетке, њословице, враџбине, клетве и бајке, и
оне искрсавају њред нама у новом, неслућеном сјају, у
неначетној свежини, као да су данас настале. И њако
ће бити докле њод буде сунца и земље и наше чаробно
језика. Докле њод буде наше сјално обнављање
љубави, увек друкчије и увек верне народној њоезији.*

Васко Попа

► ПРИСТУП КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ

Прочитајте избор из кратких фолклорних форми и подсетите се сажетих опажања у пословицама, загонеткама и питалицама исказаних о човеку и свету који га окружује. Уочите шта је у њима проистекло из општег искуства. Подсетите се многих народних изрека и израза, бајалица а нарочито бројалица и брзалица које су вам служиле за забаву и игру.

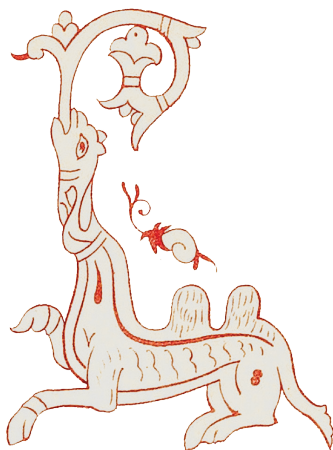
Народне пословице

- Испеци па реци.
- Отето – проклето.
- Младост – лудост.
- Човек се учи док је жив.
- Без муке нема науке.
- Ум царује, снага кладе ваља.
- Лепа реч и гвоздена врата отвара.
- Гвожђе се кује док је вруће.
- Што можеш данас, не остављај за сутра.
- Јаче је дело него беседа.
- По јутру се дан познаје.
- Ко рано рани, две среће граби.
- Добар глас далеко иде, а зао још даље.
- И сунце пролази кроз каљава места, али се не окаља.

Многа реч и сама има високу естетску вредност: понекад због сочности, понекад због звучности, понекад због живописности, понекад због значења нешто друкчијег него оно на које смо навикли, понекад зато што није у оптицају и што има сав свој првобитни сјај.

(Војислав Ђурић,
Углед народној језика у прози)

- Не пада снег да помори свет, него да свака зверка покаже свој траг.
- Дрво се на дрво наслања, а човек на човека.
- Кад мачка оде, мишеви коло воде.
- Да нема ветра, пауци би небо премрежили.
- Ако неће зло од тебе, бежи ти од њега.
- Пријатељ се у невољи познаје као злато у ватри.

Народне загонетке

- Највише зна, а најмање говори. (књига)
- Од њега живиш, а нити га једеш, нити га пијеш. (ваздух)
- Сваки дан црна мајка рађа белог сина. (дан и ноћ)
- Увече златно просу просо, а ујутру све покупи. (звезде)
- Кућица у горици на једној ножици. (печурка)
- Гором иде, не шушка; водом иде, не брчка. (сенка)
- Мојих родитеља син, а није ми брат. (ја)
- Збори без грла, чује без ува, живи без душе. (гусле)
- Блесак па блесак, у блеску огањ гори, у огњу човек стоји. (огледало)
- Паде бисер у село, село бисер покупи. (летња киша)
- Два се близанца родише, по свијету ходише, један другог не виде. (очи)

Народне питалице

- Питали учитеља:
 - Који ти је најбољи ђак?
 - Онај који зна оно што зна, али зна и шта не зна.
- Питао син оца:
 - Шта најприје може човјека изневерити?
 - Око и надање.
- Питао магарац ђака:
 - Шта ћеш ти бити кад стално учиш?
 - Не знам, шта ћу бити, само знам да магарац нећу бити.
- Питали Турци Краљевића Марка:
 - Кажи нам, Марко, за шта би се најрадије потурчио?
 - За инат!
- Шта је најбрже на свету?
 - Ум.
- Шта не може вода однети?
 - Сенку.

♦ Обратите пажњу на прве три пословице. Каква је функција паралелизма? На који начин уметничко језичко обликовање народних пословица доприноси њиховом лакој памћењу?

♦ Протумачите гномски (поучан) смисао пословица.

♦ Које стилске фигуре дају уметнички смисао загонеткама? Проверите да ли су ритмизирани реченици у овим кратким говорним формама ближе прози или стиху. Препројте слоге и заључите.

♦ Уочите уметничку структуру питалица: кратак прозни дијалог и поенту. Које филозофске и моралне ставове обликује народ преко наведених питалица? Одговор у питалицама може бити: смешан, подругљив, мудар, оштроуман, духовит, неочекиван... Проверите ове особине питалица на наведеним примерима.

ПОЈМОВНИК

Пословице – кратке народне умотворине у прози или стиху којима се језгровито у заокруженом облику исказују неке универзалне идеје о томе какав је човек и свет који га окружује. Пословице су мудре изреке које су засноване на искуству генерација. То су сажете и сликовите мудрости које су прихваћене у традицији. Пословице се често заснивају на метафоричној слици. Понекад су саставни део народних бајки, шаљивих прича, басни и народних песама. Могу бити закључак неке усмене творевине или се довести у везу са идејом неког књижевног дела. Вук Караџић је у *Рјечнику* дефинисао пословице као неразумљив, тајанствен говор. *Народне српске пословице* Вук Караџић је издао 1836. године на Цетињу.

Загонетке (од глагола *јонешати*, Вук Караџић користи термин *јонешалице*) – говорни облик који има елементе језичке и мисаоне игре. Ова врста народних умотворина потиче из најстаријих времена, а служи забави, развијању маште и духа. Загонетке чини метафорично постављено питање које има само један прави одговор. Оне указују на

скривене особине неке појаве, предмета или бића (одговори могу бити апстрактни појмови, збивања у природи, време, годишња доба, небеска тела, предмети, људи, животиње, биљке, итд). Најчешће се састоје из три дела: устављене говорне формуле („то ми ти је за што“), постављене загонетке („бела њива, црно семе, мудра глава која сеје“) и одгонетке – траженог одговора (хартија, мастило, човек).

Питалице – кратки говорни изрази које одликују дијалогска форма и елементи хумора. Почину наративним делом који садржи глагол „питати“. Сачињене су од питања и мудрог одговора. Питалице су духовите и сажете анегдоте са поентом у одговору. Говорник који пита не мора бити ближе окарактерисан, већ је у средишту пажње онај који одговара. Неке питалице се свode на шалу, док су друге сатирично обојене. Пружају слику нарави и представљају психологију људи у једној средини. Неке се односе на историјске личности, док су јунаци других животиње, па имају пренесено значење.